

OKULDA DEĞERLER EĞİTİMİNİN İLKELERİ VE SORUNLARI¹

Prof.Dr. Mehmet Zeki AYDIN²

Millî Eğitim Bakanlığı 2010 yılından itibaren ilk ve orta dereceli okullarda değerler eğitimi çalışmalarının yapılmasını istemektedir. Bakanlığın değer eğitimi çalışmaları istemesiyle okulda yönetici ve öğretmenler bir araya geçtiler ve birçok başarılı çalışmalar yaptılar.

Bu bildiri okulda yapılan değerler eğitimi çalışmalarının ilkeleri ve yapılan çalışmaların sorunları üzerinde durulacaktır.

Problem

- Yatılı okulda tecavüz.
- İstanbul'da uyuşturucu operasyonunda çocuk yaşta gözaltı.
- Bir babanın kendi çocuğunu polise ihbar etmesi.
- İlköğretim öğrencisinin öğretmenini bıçaklaması.
- Kız ve erkek lisesi öğrencilerinin, sevgili kıskançlığı sebebiyle arkadaşlarını bıçaklaması.
- Uyuşturucu kullanan öğrencinin kendi kollarına jilet atması.
- Öğrencilerin sınıfta öğretmeni dövmesi.
- Bir genç kızın sevdiği gençle bir olup öz anne babasını öldürmesi vb. haber ve olaylar insanlara şu soruları sordurmaktadır:

Ne olacak bu gençliğin hali?

Ne olacak bu eğitimin hali?

Bir hata mı yapıyoruz?

Aile kurumu çözüyor mu? ...

Zaman zaman şöyle cümleler kullandığımız olur: “Çocuklara sorumluluk bilinci vermeliyiz, çevremizi koruyalım, yaşlılara yardım etmek gerekir, dürüstlük önemlidir, her şeyin başı sevgidir, başkasının hakkını almamalı...”. Bu vb. sözleri söylerken, bazılarımız değerler eğitimi, bazılarımız ahlak eğitimi, bazılarımız etik eğitimi, bazılarımız karakter eğitimini kastediyoruz.

Okulda Değerler Eğitimi

¹ 19-21.06.2014'de Erzurum Valiliği, Erzurum Büyükşehir Belediye Başkanlığı, Atatürk Üniversitesi ve Üsküdar Üniversitesi tarafından Erzurum'da düzenlenen Uluslararası İnsani Değerlerin Yeniden İnşası Sempozyumu'nda, “Okulda Değerler Eğitiminin İlkeleri ve Sorunları” başlıklı bildiri.

² www.mehmetzekiaydin.com Email:mehmetzekiaydin@gmail.com

Okullarda değer eğitimine yönelik ğretmen asistanlığı programı, akran danışmanlığı ve toplumsal hizmet programı, ahlak eğitimi vb. programlar göze çarpmaktadır. Bu tür çalışmalarla çocuklara kendilerinden başkalarına karşı duyarlı olmayı, önyargısız yaklaşmayı, hoşgörüyü, yardım etmeyi, sevgiyi ve saygıyı, sorunları iletişim yoluyla çözmeyi uygulayacak ortamlar oluşturulmaya çalışılmaktadır. Okullarda uygulanan değerler eğitimi, ahlak eğitimi, karakter eğitimi, etik değerler eğitimi olarak da adlandırılmaktadır.

Eğitim tarihinde, yirminci yüzyıla kadar “Okulda ahlak eğitimi yer almalı mıdır?” şeklinde tartışmalar yapılmıyordu. O dönemde hem Batı’da hem Doğu’da ve bizde ahlak eğitiminin gerekliliği konusunda ihtilaf yoktu, denilebilir. Ahlak eğitimi ile din eğitimi aynıydı veya ahlak denilince, din ahlak akla geliyordu. Bu dönemlerde, bağımsız ahlak derslerinin yanında diğer derslerin de ahlak eğitimine katkısı beklenirdi. Her dersin sonunda bir de ahlak dersi çıkarılmaya çalışılırdı.

Batı’da likliğin benimsenmesi ve din okul ile din olmayan (lik) okulun ortaya çıkmasıyla okullarda ahlak eğitiminin yer alıp alamayacağı tartışılmaya başlandı. En azından din ahlak ğretimi, (lik) devlet okullarından kaldırıldı. Fransa gibi ülkelerde bazen ahlak dersleri ya tamamen kaldırıldı ya da dinden ayrı (lik) ahlak öğretilmeye başladı. Böylece Fransa’da ahlak ğretimi, “vatandaşlık ve hayat bilgisi” eğitimi içinde ve yeri geldikçe bahsedilecek ve telkinlerde bulunulacak şekilde uygulanmaya başlandı.

Birinci ve ikinci dünya savaşlarında yaşanan olaylar, insanların dikkatlerini tekrar ahlak ğretimi üzerine çekti. Bilimsel gelişmeler ve olaylar sonucunda, ahlakın, büyüme, ruh sağlığı, insan ilişkileri ve kişilik gelişimindeki önemi üzerinde duruldu. İster din olsun, ister olmasın ahlak eğitiminde amaçlar hep aynıdır. Herkes ahlak eğitiminde, insan ilişkilerinin daha iyi olmasını ve insanların daha mutlu olmalarını hedeflemektedir. (Pars, En, Cırlıtı ve Oğuzkan, 1957: 86)

Yirminci yüzyılın ilk yarısında okullarda ahlak eğitiminin nasıl yapılması gerektiği konusunda iki görüşten bahsedilmektedir. Bunlardan birincisine göre, okullarda, sosyal değerler hakkında, doğrudan doğruya bir eğitim verilmesi istenmektedir. Diğer görüşe göre ise ocuk doğal olarak büyüyüp gelişirken, arkadaşları ve diğer insanlarla ilişkilerinin verimli hâle getirilmesi tercih edilmelidir. (Bu görüşlere örnek için bak.: Baysal, 1990:121-133) Bu ikinci anlayışa göre, çocuklara ahlak dersi vermek yerine çeşitli etkinliklerle dolaylı bir ahlak eğitimi yapılmalıdır. Buna göre, okullarda özellikle birlikte çalışma alışkanlığı kazandırılmalıdır. Çocukların karşılaştıkları problemleri hep beraber ele alarak, birlikte kararlara varmak ve bu kararları uygulama alışkanlığı kazanmak okulun belli başlı hedefleri arasında yer almalıdır.

Okul çerçevesinde değer eğitime yönelik doğrudan dersler olmasa bile örtük program ile değerler öğretilir. Çünkü okulun atmosferi, öğretmenlerin disiplin anlayışları ve beklentileri gibi yapılar, değer öğretir veya öğrencilerin değer gelişimine katkıda bulunur. Bir toplumun üyesi olan birey tecrübe edindiği planlı yahut plansız tecrübeler, yaşantılar sonucunda çeşitli bilgi, beceri ve duygular edinir. Bunların sonucunda kendi hayatı ve toplumun diğer bireyleri için doğru ve yanlışlar belirler. Bunlar onun hayatının yön vericileri olur. Birey burada ulaştığı iyiliği sadece kendisi için değil, herkes için istemeye başlar. Böylece hem kendi hem de başkaları için hayatın anlamını bulmuş ve o değerlerle yaşamının toplumu mutluluğa götüreceğine inanmıştır. (Akbaş, 2007: 679)

Okullarda Değerler Eğitiminin Gerekliliği

Okullar eğitim için çok önemli, vazgeçilmez ve yeri doldurulamaz kurumlar durumundadır. Okulları örgün eğitim kurumları olarak nitelendiriyor, onları yaygın eğitimden ayırıyoruz. Bu ayırım, aslında okulu daha yakından tanımak ve onunla özel olarak meşgul olmak kolaylığı sebebiyledir. Okullar kadar yaygın öğretim hizmeti yapan kurum var mıdır acaba? Okullar, özellikle ilköğretim okulları vatandaşın ayağına kadar gitmekte, zorunlu oluşu sayesinde de yetişmekte olan yeni nesle, ortak değerleri kazandırmaktadır. Ailelerin bir kısmı çocuklarının okula gitmesi ile onlarla birlikte okulun verdiklerinden etkilenmekte, yararlanmaktadır.

Günümüz olayları, birçok veli ve eğitimciyi, akademik başarının tek başına yeterli olmadığını; öğrencinin bilgi anlamında dolu olmasının onu hayatta başarılı kılmaya yetmeyeceğini; sosyal hayatta başarılı olabileceği özellikleri, hayata dair tercihlerinde sağlıklı kararlar verebilecek bilinci, kendini rahat ifade edebilecek özgüveni, ne pahasına olursa olsun haktan ve doğrudan ayrılmayacak dürüstlüğü kazandırmanın dünyada ona verilebilecek en önemli değer olduğunu; bu güzel hasletlerin değerinin hiçbir şeyle ölçülmesinin mümkün olmadığını düşünmeye ve bu konuda çalışmalar yapmaya itmiştir.

Artık okullarımızda akademik başarı kadar, çağdaş hayatın vazgeçilmezi hâline gelen, dürüstlük, saygılı olma, ahlaki değerlere uyma, rahat iletişim kurma, insan ilişkilerine özen gösterme, nezaket kurallarına uyma, inisiyatif kullanma, iş disiplini, temizlik, düzen vb. kavramlar da ön plana çıkmaktadır. Birey bir bütün olarak ele alınmakta, insanı insan yapan özelliklerin geliştirilmesine çaba harcanmaktadır.

Türkiye’de Değerler Eğitimi

Son yıllarda ülkemizde değerler eğitimi önemslenmekte, değerlerin çocuklara nasıl aktarılacağı konusunda çalışmalar yapılmaktadır. Bu bağlamda, sevgi, saygı, dürüstlük, paylaşma, işbirliği, hoşgörü, önyargısız yaklaşma, şiddetten kaçınma vb. konuları kapsayan

eğitim programları geliştirilmeye başlanmıştır. Bu programlarla amaçlanan, çocukları bu kavramlarla erken yaşlarda tanıştırmak, kendi akran grubuyla birlikte çeşitli masal, hikâye ve grup etkinliklerinden de yararlanarak bu kavramlar konusunda dūřündürmektir. Dođal olarak, bu, daha çok bilişsel sūreçlere hitap eden bir yaklaşımdır. Fakat değerler yaşantıyla öğrenilir. Bu nedenle sadece bu tarz bir eğitimle değerleri öğretmemiz mümkün değildir. Hayatın içinde uygulamalara da ihtiyaç vardır. Sosyal ortam olan okullarda değerler, çocukların davranış ve tutumlarının sonucunda çevrelerinden gördükleri tepki ve yorumlarla gelişirler. Sınıf içinde oluşan ortak bir sosyal doku, çocukların değerlerini geliştirmesinde zemin oluşturur. Öğretmenler de öğrencilere sorumluluk vererek, olumlu ya da olumsuz pekiştirenlerle öğrencilerin değer sisteminin gelişimine yardımcı olurlar.

Okullardaki değerler eğitiminin amaçlarından biri, öğrencilerde sağlıklı, tutarlı ve dengeli bir kişilik oluşturmaktır. Diğer bir amacı ise “her öğrenciyi hem ilgi ve yetenekleri doğrultusunda yetiştirerek hayata ve üst öğrenime hazırlamak, hem de “iyi insan”, “iyi vatandaş” olmalarını sağlamak için gerekli bilgi, beceri, tutum, davranış ve alişkanlıklar kazandırıp, onları kendi ahlak anlayışına uygun olarak yetiştirmektir. Bu birinci amaç, yani, “öğrencilerde sağlıklı, tutarlı ve dengeli bir kişilik oluşturmak”, esasen eğitimin en temel amacıdır. Zira o olmadan, belirlenmiş diğer amaçlara ulaşılsa bile çok fazla bir anlam ifade etmez.

Toplum ve insanlık için faydalı insan, “bilgili insan”dan daha çok bildiklerini olumlu yönde kullanan, yapıcı, üretici insandır. Bu bağlamda değer ve tutumlar, bilginin, tekniğin önüne geçmektedir. Eğitimin seviyesi yükselince, kişide tutarlı davranışların artması ve davranışların nitelik yönünde yoğunlaşması gerekir. Oysa Türk eğitim sisteminde, eğitim seviyesi yükseldikçe, özellikle duyuşsal alan açasından öğrencideki tutarlı davranış sayısı azalmakta, nitelik ise özünü yitirmektedir. (Sönmez, 1986: 57) İşte bu eğitimin önünde duran en can alıcı sorundur. Eğitim seviyesinin ve bilginin artması nitelikli ve istenen tutumları, davranışları beraberinde getirmiyorsa değerler eğitimi ihmal ediliyor demektir.

Çocuklarımıza değerlerimizin okullarda öğretilmesi sağlıklı bir toplum oluşturmak açasından son derece önemlidir. Onlara Matematik ve Türkçe derslerini öğretmek ne kadar önemliyse değerleri öğretmek de o kadar gereklidir. Öğretimin sadece zihinsel öğrenmelerle sınırlı kalmayıp, öğrencilerin duyuğu, tutum vb. davranışlarının hepsinin geliştirilmesi yani eğitimin bütünselliğini tamamlayan unsur değerler eğitimidir.

Yeni yetişen bir insan için hangi davranışların doğru, hangi davranışların yanlış olduğu bir insanın hayatını hangi temel değerlere yönlendirmesi gerektiği okul ders programlarında doğrudan veya dolaylı olarak yer almaktadır. Bu çerçevede, değerlerin

öğretimi dünyanın her yerinde okul eğitiminin amaçları arasında bir şekilde bulunmaktadır. Örneğin, ülkemizde 1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu'na göre Türk millî eğitiminin genel amaçlarında değerler eğitiminden bahsedilmektedir.

Bilindiği gibi, eğitim programlarında yer alan genel amaçlar, tüm okullarda gerçekleştirilmesi istenen devletin uzak hedeflerine yani devletin eğitim politikasına katkıda bulunmak durumundadır. Genel amaçlar, Türkiye'deki tüm okullarda ve tüm derslerde ulaşılması istenen özellikleri ifade etmektedir. Buna göre, değerlerin öğretimi tüm derslerin veya tüm okul çalışanlarının ortak hedefidir.

Eğitimin amacı, insanın doğuştan getirdiği yetenekleri, sıra ile değil, birlikte ele alarak doyurmak ve geliştirmektir. O hâlde insanın bilişsel, duyuşsal ve bedensel güçleri dengeli bir şekilde geliştirilmelidir. Manevî yönden eğitim geliştikçe, gerçek, iyilik ve güzellik kavramları da ileri atılımlar kazanır. Böyle bir eğitimden geçen kimse, kendine güven ve saygınlık kazanır. Dolayısıyla değerlerin öğretimi de eğitim alanına girmektedir. Değer eğitimi hem bireysel, hem de toplumsal yönü olan bir konudur. Buna göre değer eğitiminin amacı, insanın gerek kendisinin gerekse başkalarının mutluluğuna ve mükemmelliğine yardımcı olacak şekilde hareket eder hâle getirilmesidir.

Her toplumun kendine özgü değerleri vardır. Kendini korumak ve varlığını devam ettirebilmek için bunların korunmasını ister. Bu görevi eğitim üstlenmiştir (Binbaşıoğlu, 1968:45). Eğitim bilimlerine göre bugün eğitimden beklenen iki temel görev vardır: ilki toplumun mevcut değerlerini ve hukuk düzenini yetişmekte olan nesle tanıttıp benimsetmek, ikincisi ise onları bu disiplinle birlikte değer yaratmaya, benliklerini geliştirmeye ve topluma yeni seviyeler kazandırmak için çalışmaya yöneltmektir. (Bilgin, 1995:30)

Okul çerçevesinde değer eğitimine yönelik doğrudan dersler olmasa bile gizli program ile değerler öğretilir. Çünkü okulun atmosferi, öğretmenlerin disiplin anlayışları ve beklentileri gibi yapılar, değer öğretir veya öğrencilerin değer gelişimine katkıda bulunur. Bir toplumun üyesi olan birey tecrübe edindiği planlı yahut plansız tecrübeler, yaşantılar sonucunda çeşitli bilgi, beceri ve duygular edinir. Bunların sonucunda kendi hayatı ve toplumun diğer bireyleri için doğru ve yanlışlar belirler. Bunlar onun hayatının yön vericileri olur. Birey burada ulaştığı iyiliği sadece kendisi için değil, herkes için istemeye başlar. Böylece hem kendisi hem de başkaları için hayatın anlamını bulmuş ve o değerlerle yaşamının toplumu mutluluğa götüreceğine inanmış olur. (Akbaş, 2007:679) Esasen okullardaki değerler eğitiminin amaçları da tam olarak bunları kapsamaktadır. İlk amaç, öğrencilerde sağlıklı, tutarlı ve dengeli bir kişilik oluşturmaktır. İkinci amaç, her öğrenciyi hem bilgi ve yetenekleri doğrultusunda yetiştirerek hayata ve üst öğrenime hazırlamak, hem

de "iyi insan", "iyi vatandaş" olmalarını sağlamak için gerekli bilgi, beceri, tutum, davranış ve alışkanlıklar kazandırıp, onları kendi ahlak anlayışına uygun olarak yetiştirmektir. Birinci amaç eğitimin de temel amacıdır. Zira o olmadan, belirlenmiş diğer amaçlara ulaşılsa bile çok fazla bir anlam ifade etmez.

Doğanay (2011:227), değerler eğitiminin, eğitimin genel amaçları arasında her zaman yer almış ancak nasıl öğretileceği belirtilmediği için eksik kalmış, planlı olarak değil ancak az da olsa örtük bir şekilde eğitim içinde görülebilen bir alan olduğunu belirtmektedir. Eğitim programlarında değerler eğitiminin planlı olarak yer almaması değer eğitiminin gerçekleşmediği anlamına gelmemektedir, örtük bir şekilde az ya da çok gerçekleşmektedir. Ancak bu eğitimin formel eğitimin bir parçası olarak, planlı öğrenme yaşantılarıyla kazandırılması da gerekmektedir. (Doğanay, 2011:227) Değerler eğitimi sırasında karşılaşılan sorunları en aza indirmek için ilk yapılacak olan şey, etkili bir değerler eğitimi programının hazırlanmasıdır. (Yazıcı, 2006:512)

Son yıllarda hızla yok olmaya doğru giden değerlerimizi korumak, çocuklarımıza daha yaşanılabilir bir dünya bırakmak için Millî Eğitim Bakanlığı yeni geliştirdiği öğretim programlarına doğrudan değerlerimizle ilgili konuları yerleştirmiştir. Bu çerçevede, okullarımızda uygulanan mevcut anaokulu programlarında, Hayat Bilgisi, Düşünme Eğitimi, Sosyal Bilgiler, Türkçe başta olmak üzere tüm derslerde değerlerin öğretimi yer almaktadır.

Ülkemizde okullarda değerler eğitimi önemsenmekte, değerlerin çocuklara nasıl aktarılacağı konusunda çalışmalar yapılmaktadır. Bunlardan en önemlisi ise 01-05 Kasım 2010 tarihinde yapılan 18. Millî Eğitim Şurasında, "Spor, Sanat, Beceri ve Değerler Eğitimi" başlığı altında yer alan "Sanat İnsanı Yetiştirme Projesi" ve "Değerler ve Eğitimi Projesi" hazırlanarak uygulamaya konulması ile ilgili tavsiye kararı alınmasıdır. (18. MEB Şurası, 2010) Bu bağlamda, sevgi, saygı, dürüstlük, paylaşma, işbirliği, hoşgörü, önyargısız yaklaşma, şiddetten kaçınma vb. konuları kapsayan eğitim programları geliştirilmeye başlanmıştır. Bu programlarla amaçlanan, çocukları bu kavramlarla erken yaşlarda tanıştırmak, kendi akran grubuyla birlikte çeşitli masal, hikâye ve grup etkinliklerinden de yararlanarak bu kavramlar konusunda düşündürmektir. Doğal olarak, bu, daha çok bilişsel süreçlere hitap eden bir yaklaşımdır. Fakat değerler yaşantıyla öğrenilir. Bu nedenle sadece bu tarz bir eğitimle değerleri öğretmemiz mümkün değildir. Hayatın içinde uygulamalara da ihtiyaç vardır. Sosyal ortam olan okullarda değerler, çocukların davranış ve tutumlarının sonucunda çevrelerinden gördükleri tepki ve yorumlarla gelişirler. Sınıf içinde oluşan ortak bir sosyal doku, çocukların değerlerini geliştirmesinde zemin oluşturur. Öğretmenler de

öğrencilere sorumluluk vererek, olumlu ya da olumsuz pekiştireçlerle öğrencilerin değer sisteminin gelişimine yardımcı olurlar.

18. MEB Şurasında alınan kararlar sonrasında okullarda planlı olarak değerler eğitimi çalışmaları yapılmaya başlamıştır. Bu çerçevede, bazı okullarda bu çalışmalara, anne babaların da katılımını sağlamak amacıyla veli toplantıları ve seminerleri yapılmaktadır. Öğrencilere yönelik yapılan çalışmalarda okulda her ay için bir değer belirlenmekte ve o ay içinde bu değer işlenmektedir. Bazen ayın değerini yaşama biçimi ya da mesleği ile temsil edebilecek ünlü konuklar davet edilerek sınıf seviyelerine göre sohbet toplantıları düzenlenmektedir. Her sabah hazırlanma saati olarak adlandırılan on dakikalık sürede sınıf öğretmenleri, sınıflarında o ayın değeri hakkında sorular sorarak öğrencilerin düşünüp tartışmalarına ortam hazırlamaktadır. Yapararak, yaşayarak öğrenmenin etkisi düşünülerek öğrencilerin drama yoluyla değerleri özümsemeleri sağlanmaya çalışılmaktadır. Ayın değeri ile ilgili kısa hikâyelerin sınıfta okunması, resim yapmaları, kompozisyon yazmaları sağlanmaktadır. Ayın değeriyle ilgili duvar gazeteleri çıkarılmaktadır. Öğretim yılı başında veya her aybaşında öğretmenler toplantı yapıp programla ilgili uygulama önerileri alınmaktadır.

Değerler Eğitiminin İlkeleri

Değer öğretiminde dikkat edilmesi gereken bazı ilkeler şunlardır:

1. Değerleri öğretirken okullarımızda değişik etkinlikler yapılabilir. Öncelikle, en etkili eğitim yöntemi olduğu için “bizzat örnek olunmalı”, yani, çocuklarımıza, öğrencilerimize öğretmek istediğimiz değerleri bizzat yaşayarak göstermeliyiz. Çünkü özellikle çocuklar duyduklarından değil gördüklerinden daha çok etkilenirler. Çocuk tarafından sevilen kişinin davranışını taklit etmek onun için zor olmaz.

2. Aile bireylerinin ve tüm okul çalışanlarının, değerlerin gelişmesi ve kalıcı olması için, her zaman benzer tutum ve davranışları “tutarlı” bir biçimde sergilemeleri gereklidir. Bunun için öğrencilerin, başta eğitimciler olmak üzere tüm görevlilerin iyi, doğru ve güzel insanlar olduklarına inanmaları ve güvenmeleri sağlanmalıdır.

3. Çocuk model görerek öğrendiğinden, toplumda benzer olayların, resimlerin, kişilerin çocuğa gösterilmesi, gözlemlenmesidir. Bu nedenle, çocukların doğru, iyi, güzel davranışları görmesi ve yaşaması için fırsatlar oluşturulmalıdır. Bütün bunlar yapılırken, yani değer eğitimi etkinliklerine, anne babalar ve okuldaki tüm destek personeli (danışma, kantin, temizlik, yemekhane, güvenlik, servis şoförü ve hostes) katılarak bir bütünlük sağlanmaya çalışılmalıdır.

4. Herhangi bir değeri öğretmeye başlarken, önce o değer net bir şekilde tanımlanmalıdır. Söz konusu kavramla eş ve zıt anlamlı kelimeler üzerine konuşarak kavram netleştirilebilir. Öğrencilere iyi, kötü, görev, sorumluluk, sorumsuzluk, erdem hakkında açık ve tam bilgiler verip bunların fikirleri oluşturulmalıdır. Bununla beraber onlardaki değerlerin gerçeğini sahtesinden ayırt etme, gerçek değere sevgi ve bağlılık duyma yetenekleri de geliştirilmelidir.

5. Değerler açıklanırken, söz konusu değere sahip insanların davranışları somut bir şekilde ortaya konmalıdır. Örneğin, sevgiyi öğretmek istiyorsak, “Seven bir insan neler yapar, neler yapmaz?” konusunun tek tek ortaya konulması değerin anlaşılmasına ve özümsemesine yardımcı olur.

6. Değerler öğretilirken, söz konusu değere sahip olursa ne kazanacağımız ve sahip olmazsak ne kaybedeceğimiz örneklerle somut bir şekilde ortaya konmalıdır. Örneğin, adaleti öğretmek istiyorsak, “Adil bir insan neler yapar, neler yapmaz?” konusu açıklanmalıdır.

7. Değerlerle ilgili tavsiyelerde bulunurken emir veren bir dil kullanmak yerine, bu konudaki örnek kişi ve öykülerden yararlanarak dolaylı olarak vurgu yapılmalıdır.

8. Değerlerimiz konusunda öğrencilerin tartışması sağlanabilir. “Neden bu değer iyidir?”, “Neden bu değeri önemsemeliyiz?” vb. sorularla değerleri açmak, öğrencilerin değerleri benimsemelerini ve sahiplenmelerine yardımcı olur.

9. Öğrencilerden değerlerle ilgili örnekler bulmalarını istemek konuyu daha iyi vurgular.

10. Değerlerle ilgili etkinlikler hazırlanabilir. Öğrencilerin değerlerle ilgili kompozisyon, şiir, öykü yazmaları resim yapmaları, bulmaca hazırlamaları istenebilir.

11. Öğrencilerin değerlerle ilgili yazılı materyal taraması yaptırılabilir. Değerlerle ilgili gazete dergi haberleri, şiir, öykü, resim, film, sunu bulmaları ve bunların sınıfça okunup tartışılması sağlanabilir.

12. Ödül ve ceza verirken duygusal değil, adaletle hareket edilmelidir.

13. Olumlu söz ve davranışlar takdir edilmelidir.

14. Öğrencilerin basit disiplin sorunları ve olumsuz davranışları hoşgörüyü karşılmalı ve görmemezlikten gelinmelidir.

15. Olumlu, kabul edici, öğrenci merkezli bir sınıf iklimi oluşturulmalıdır.

16. Öğrencilerin etkinliklere gönüllü katılımı sağlanmalı ve zevkle eğlenerek öğrenme ortamı oluşturulmalıdır.

17. Ders dışı etkinliklere mümkün olduğu kadar fazla öğrencinin katılımı sağlanmalıdır.

18.Değerler eğitimi programının strateji ve amaçları tüm okul personeli ile paylaşılmalıdır. Okul çalışanlarını öğretim konuları üzerinde birlikte çalışmalarını için ilgilendiren konularda, onların da görüşleri alınarak karar verilmelidir.

19.Okuldaki faaliyetlere veli destek ve katılımını sağlamalıdır. Çünkü okulun ailelerle işbirliği yapması ve ailelerin değerler eğitiminde sürece katılması değer eğitiminin önemli bir boyutu oluşturmaktadır. Bu çerçevede ailelere sorumluluklar verilerek, onların da programın oluşturulmasında görev alması sağlanabilir. Böylece ev ortamında iyi değerlerin gelişimini destekleyici faaliyetler gerçekleştirilebilir.

20. Her öğrenciye ve her sınıfa, küçük te olsa okul hayatına katkı yapacak bir sorumluluk verilmelidir.

21. Öğretmenlerin üzerinde akademik baskıyı azaltarak, onların öğrencilerin sosyal ve ahlaki gelişimini ihmal etmeleri önlenmelidir.

22. Ailelere ve öğrencilere okulda tek başarının akademik başarı olmadığı bunun yanında okulun sosyalleşme ve değer öğretme görevleri üzerinde de önemle durulmalıdır.

23. Öğretmenler grupla çalışma ve işbirlikçi öğrenmeyi kullanarak öğrencilerin bir birlerine yardım etme ve birlikte çalışabilme alışkanlıklarını geliştirmelidir. Böylece, öğrenciler topluluk içinde yaşamayı, birbirlerini dinlemeyi, diğerlerinin görüşünü almayı, etkili iletişim kurmayı, anlaşmazlıkları çözmeyi ve yarışmayı değil bir amaca ulaşmak için birlikte çalışmayı öğrenirler.

24. Öğrencilerin sosyal sorumluluk projelerine katılmaları teşvik edilmelidir.

25. Değer eğitiminde empatinin öğretimi önemli olduğu için değerler eğitiminin temelinde empati eğitimi konulmalıdır.

26. İdealler gerçek hayatı unutturmamalıdır.

27. Toplumsal duygularda dengeli olunmalıdır.

28. Öğrenciler yüksek ve ince duygulara yönlendirilmelidir.

Ülkemizde Değerler Eğitiminin Sorunları

Ülkemizde okullarda değerler eğitimi çalışmalarındaki sorunları üç ana başlıkta toplayabiliriz. Değerler eğitiminin ana felsefesi ya da yaklaşımının ne olması gerektiği en temel sorundur. İkinci sorun, eğitim camiasının gösterdiği tutumlar ve üçüncü sorun değerler eğitiminin yöntemlerinin net bilinmemesi ve eğitim materyallerinin eksikliğidir.

Hayat boyu bireyin çabaları ve çevrenin etkisiyle oluşan değer kazanımı, ailede başlar, okul ile devam eder. Değerler eğitiminde “Nasıl öğretmeliyim?” sorusu, hemen her öğretmenin sürekli zihnini kurcalayan bir soru olmuştur. Değerler eğitiminde hangi yaklaşımların ve yöntemlerin uygulanacağı hususunda farklı görüşler bulunmaktadır.

Değerler konusunda farklı düşünceler olsa da hemen hepsi de değerlerin yetişmekte olan nesillere aktarılması ve kazandırılması düşüncesindedir. Nitekim değerler eğitiminin tarihi gözden geçirildiğinde, değerlerin, eğitim öğretimin bir parçası olması gerektiğine dair fikir birliği olduğu görülmektedir. Ancak bunun nasıl yapılacağı konusu özellikle 20. yüzyılda çok tartışılmıştır. Hatta farklı alanlardan uzmanları içine alan bu konu bugün çok karmaşık bir tartışma halini almıştır.

Okullarda kazandırılmak istenen değerler, geleneksel telkin yöntemiyle aktarılabilmesi gibi değer açıklama yaklaşımı ile öğrencinin kendi değerlerinin farkına varması yoluyla da sağlanabilir. Ayrıca öğrencinin değerlerini anlamak ve değerinin sistematik çözümlemesini yapmak amacıyla değer çözümlemesi yaklaşımları da kullanılmaktadır.

Değerlerin öğretilmesindeki yaklaşımları ana hatlarıyla, birlikçi ve çoğulcu olmak üzere ikiye ayırabiliriz. Birlikçi anlayışlara göre değerlerin doğrudan öğretimi veya aktarımı söz konusuysen, çoğulcu anlayışlarda bilişsel süreçler önemlidir ve değerlerin benimsetilmesinden çok değerlerin sunumu ve tartışılması söz konusudur. Ülkemizdeki değer eğitimi uygulamaları, bu iki yaklaşımın karışımı bir anlayışla devam etmektedir.

Bu yaklaşımların altında eğitim felsefeleri yatmaktadır. Bilindiği gibi, ana hatlarıyla dört eğitim felsefesini etkileyen dört felsefe akımı vardır. İdealizm ve realizmden, daimicilik ve esasicilik; faydacılık (pragmatizm) ve varoluşçuluktan (egzistansiyalizm), ilerlemecilik ve yeniden kurmacılık akımları doğmuştur.

Daimicilik ve esasicilikte, insan aklı önemlidir. Eğitimin amacı değişmeyen evrensel bilgiler ve değerleri aktarmaktır. Değerler önemlidir ve değerler, konular yoluyla kazandırıldığı için konular da önemlidir. Konular tartışmaya açık olmamalı, zamanın süzgecinden geçmiş temel konular olmalıdır. Eğitim hayata hazırlıktır. Bu nedenle okul hayatın kopyası değil, kültürün yeni nesle aktarıldığı yer olmalıdır. Öğretmen merkezli bir eğitimde, öğretmenin örnek olması ve öğrencinin öğretmeni dinleyerek anlatılanları öğrenmesi önemlidir.

İlerlemecilik ve yeniden kurmacılık akımlarına göre, eğitim öğrenci merkezli olmalı, öğretmen sadece yol gösterici olmalıdır. Öğrenci merkezli eğitimde, öğrencinin ilgi, ihtiyaç ve yetenekleri dikkate alınmalı, öğrencinin gizil güçleri ortaya çıkarılmalıdır. Eğitim ortamında herkes düşüncesini söyleyebilmeli; işbirlikçi ve problem çözme yöntemleri kullanılmalı ve uygulamaya ağırlık verilmelidir.

Değer öğretiminde, doğrunun tek olduğuna ve bunu yeni yetişen çocuk ve gençlere öğretmek gerektiğine inanıyorsak birlikçi bir anlayışa sahibiz demektir. Bu anlayışta olanlara

göre, büyükler (anne baba, öğretmen), çocuklara, değerleri açıklamalı, telkin etmeli ve benimsetmeye çalışmalıdır. Bu anlayışa karşı olanlar, doğrunun tek olmadığı ve çoğulcu toplumda öğretmenler, ancak değerleri ortaya çıkarıp ve seçimi öğrencinin kendisine bırakmakla görevlidir, kanaatine sahiptir.

Tahmin edilebileceği gibi, çoğulcu akım yirminci yüzyılda ortaya çıkmıştır. Bu anlayışın ortaya çıkmasında temel etken birinci ve ikinci dünya savaşları olmuştur. Daha sonraları Batı toplumunun gittikçe çoğulcu bir yapıya kavuşması hayat ve eğitim felsefelerinin de çoğulcu olmasını desteklemiştir. Doğal olarak eğitim anlayışları öğretim yöntemleri yaklaşımlarını da değiştirmiştir.

Değerlerin öğretilmesindeki yaklaşımları, birlikçi ve çoğulcu olmak üzere ikiye ayırdığımız gibi, idealist ve natüralist felsefelerin eğitime yansımaları şeklinde de açıklayabiliriz. Değer eğitimi, idealist anlayışa göre öğrencinin değerli davranış ve insan modellerini örnek alması amacıyla eğitilmesini içerir. Bundan dolayı öğrenciye günümüze dek varlığını sürdüren büyük sanat ve edebiyat eserleri eleştirel bir şekilde açıklanmalıdır. Natüralistlere göre de değerler, insanların çevreyle etkileşiminden kaynaklanırlar. Bu nedenle öğretimde temele çocuğun dürtüleri ve duyguları alınmalıdır. Okul, çocuğun çevresinden ayrı düşünülmemeli tersine öğretim çocuğun çevresini de içermelidir. Natüralistlerin bu düşüncesi bilgi ile hayat arasında bir köprü kurulmasının önemini vurgulamaktadır. (Kale, 2004'den aktaran Aladağ, 2009: 18)

Kuramsal olarak değerler eğitiminin felsefesi ya da yaklaşımları böyle özetlenebilir. Burada peki, biz bunlardan hangisine göre, değerler eğitimi yapıyoruz ya da yapacağız? Türkiye'de sorulması ve cevaplandırılması gereken en önemli soru ya da sorun budur. Bunun yanında uygulamadan gelen pratik sorunları da tartışmak gerekmektedir.

Milli Eğitim Bakanlığı'nın okullarda değerler eğitimi yapılmasını istemesi 2010 yılında başladı. Bunun sonucunda okul yöneticileri ve öğretmenler kendi çabalarıyla bazı etkinlikler yapmaya başladılar. Bu çalışmalara karşı yönetici ve öğretmen camiasının tepkilerini ya da tutumlarını şöyle sıralayabiliriz: 1. Ne güzel böyle bir eğitime ihtiyaç vardı şimdi bu resmî görevimiz haline geldi, diyerek elinden geldiğince çalışmalar yapanlar. 2. Güzel ama ne yapacağız diyenler. 3. Bu kadar işin içinde bir de bu çıktı diyenler. 4. Bu iş hükümetin ideolojik bir isteğidir diyerek karşı çıkanlar.

Değerler eğitimi konusunda iyi niyetli olup bir şeyler yapmak isteyenlerin karşılaştığı sorun yöntem ve materyal sorunudur.

Değerler öğretilir ve öğrenilebilir olgulardır ve eğitimin temel görevlerinden biridir. Ancak günümüzde değerlerin öğretimi özellikle de okullarda öğretimi geçmişe göre

daha zor hâle gelmiştir. Bilindiği gibi değerler eğitimi duyuşsal öğrenmelerdir. Öğretmenlerin değerler gibi eğitimin duyuşsal boyutunu içeren öğrenme alanlarında, öğrencilere nasıl rehberlik edeceğine ilişkin bilgi ve becerilere sahip olması gerekmektedir. Değerler eğitimi konusunda öğretmenlerimizin yöntem ve teknik bilgisi yönünden eksikleri olduğu açıktır.

Sonuç

İnsanın hayattaki temel amacı yarına kalmaktır. İnsanın yarına kalmasını istediği şey kendisi dâhil, fark ettiği her şeydir. Öncelikle kendisi, mümkün olduğu kadar uzun süre hayatta kalmak ister, bunun için kaliteli hayatı önemser. Bizzat kendisinin kalamayacağını bilen insan, genleri yarına kalsın, çocukları, torunları yaşasın ister. Değer verdiği şeyleri, inançları yarına kalsın ister. Eserleri devam etsin ister. Bu varoluş çabası içinde kendisinden sonra gelenlere değerlerini bırakmak ister.

Değer aktarımı konusunda günümüz anne baba ve eğitimcilerinin geçmiştekilere göre işleri daha zor görülmektedir. Eskiden toplumun da desteklediği birçok değer, çocuklara yaşantıyla aktarılabilirken, artık sadece yaşantı yeterli olmamakta, bu konuyu bilinçli olarak çocuklara aktarmak için çaba sarf etmemiz gerekmektedir. Çünkü çocuğun üzerindeki tek etken artık sadece aile değildir, sadece okul ya da arkadaş çevresi de değildir. Çocuklarımız artık tüm dünyadaki değişimleri bizden daha önce fark edip, daha çabuk etkilenmektedirler. Dolayısıyla bizim de dünyayı, yeni eğilimleri takip edip çocuğumuzun bunlardan nasıl etkilendiğini araştırmamız gerekmektedir. Unutmayalım, hepimizi tek tek yöneten hayatın temel değerleridir. Bu değerlerin çocuklarımızda gelişimini tesadüflere ya da sosyal çevreye bırakmayıp, bizzat etkin olmak gerekmektedir.

Toplumumuzdaki ahlaki yozlaşmanın giderek arttığı hemen herkes tarafından dile getirilmektedir. Ancak, bunun nasıl giderileceği konusunda ise fazla durulmamakta ya da genel ifadelerin üstüne çıkılmamaktadır. Elbette, ahlak eğitimi sadece okulda başarılacak bir eğitim alanı değildir. Bu sorunun çözümü, tüm toplumun özenle üzerinde durduğu takdirde uzun yıllar sürecek bir çalışmayı gerektirmektedir.

KAYNAKLAR

AKBAŞ, Oktay (2007). “Türk Milli Eğitim Sisteminin Duyuşsal Amaçlarının (Değerlerinin) İlköğretim 8. Sınıf Öğrencilerinde Gerçekleşme Derecesinin Değerlendirilmesi”, **Değerler ve Eğitimi Uluslararası Sempozyumu**, İstanbul: DEM Yayınları.

- ALADAĞ, Soner (2009). **İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğretiminde Değer Eğitimi Yaklaşımlarının Öğrencilerin Sorumluluk Değerini Kazanma Düzeyine Etkisi**, Gazi Üniv. Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara.
- AYDIN, Mehmet Zeki (2009) **Ailede Ahlak Eğitimi**, İstanbul: Timaş Yayınları.
- AYDIN, Mehmet Zeki (2011). **Okulda Ahlak Eğitimi ve Ahlak Öğretiminde Örnek Olay İncelemesi Yöntemi**, 4. Baskı, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- AYDIN, Mehmet Zeki (2013). **Okulda Değerler Eğitimi**, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- BAYSAL, Jale (1990). “Din, Ahlak ve Toplumsal Yaşam”, **Yaratıcı Toplum Yolunda Çağdaş Eğitim**, İstanbul: Cem Yayınevi.
- BİLGİN, Beyza (1995). **Eğitim Bilimi ve Din Eğitimi**, Ankara: Yeni Çizgi Yayınları.
- BİNBAŞIOĞLU, Cavit (1968). **Eğitime Giriş**, Ankara.
- DOĞANAY, Ahmet (2011). “Değerler Eğitimi”, **Sosyal Bilgiler Öğretimi Demokratik Vatandaşlık Eğitimi**, Ankara: Pegem Akademi Yay., ss.225-256.
- http://www.meb.gov.tr/duyurular/duyurular2010/ttkb/18Sura_kararlari_tamami.pdf
- PARS, Vedide Baha, ENÇ, Mitat, CIRILTI, H. Hüsni ve OĞUZKAN, Turhan (1957). **Eğitim Psikolojisi**, İstanbul: MEB.
- SÖNMEZ, Veysel (1986). **Program Geliştirmede Öğretmen El Kitabı**, Ankara.
- YAZICI, Kubilay (2006). “Değerler Eğitimine Genel Bir Bakış”, **Türklük Dergisi**, Cilt:19, ss.499-522.